TYT VE AYT DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ: KAVRAMLAR

MUHSİN ÜLGEN

18.04.2019

Kur'an-ı Kerimle İlgili Kavramlar;

Ayet: Kur'an'ın anlamlı ifadelerine denir. 6666 ayet vardır.
Cüz: Kur'an'ın her 20 sayfasına denir.30 cüz vardır.

Sure: Kur'an'ın ayetlerinin oluşturduğu bölümlere denir.114 sure vardır.

Hizb: Kur'an'ın her beş sayfasına denir.

Mushaf: Kur'an'ın ilk kitap haline gelmiş nüshasına denir. (Hz.Ebu Bekir dönemi)

Tecvit: Kur'an'ın usulüne uygun,güzel okunmasına denir.
Hatim: Kur'an'ın baştan sona okunup bitirilmesine denir.
Hafızlık: Kur'an'ın tamamının ezberlenmesidir.

Mukabele: Kur'an'ın karşılıklı okunmasına denir.

Meal: Kur'an ayetlerinin tam karşılıkları başka dillere aktarılamadığından, ayette anlatılmak istenileni kelimesi kelimesine değil de biraz eksiğiyle başka bir dile çevirme, yakın anlamlar verme.

Tefsir: İnsanın bilgi birikimi ve Arap diline hakimiyeti ölçüsünde Kur'an-ı Kerim metninin içerdiği manaları ortaya çıkarması, yorumlaması.

Tercüme: Kur'an'ın başka dillere bire bir çevrilmesidir.

Muhkem ayet: Anlamı açık, yoruma gerek olmayan, okunduğunda manası hemen anlaşılan ayet demektir.

Muteşabih ayet: Manasını anlamak için araştırmaya ve düşünmeye ihtiyaç olan, manası farklı yorumlara elverişli olan ayetlerdir.

Zati sıfatlar; sadece Allah'ın (c.c.) zâtına has olan başka varlıklarda bulunmayan sıfatlardır.

Kıdem: Ezelî olmak, başlangıcı bulunmamak demektir.
Beka: Varlığının sonu olmamak, ebedî olmak demektir.
Vahdaniyet: Allah'ın (c.c.) bir olması demektir. Allah (c.c.) tektir. Eşi, benzeri, ortağı yoktur.
Vücud: Allah'ın (c.c.) var olması demektir.
Muhalefetün lilhavadis: Sonradan yaratılmışlara benzememek demektir.
Kıyam bi nefsihi: Var olmak için hiçbir şeye ihtiyaç duymamak demektir.

Subuti sıfatlar; ise Allah (c.c.) ile beraber başka varlıklarınsınırlı olarak sahip olduğu sıfatlardır.
Hayat: Diri ve canlı olmak demektir. Allah (c.c.) diridir. Tüm varlıkların hayat kaynağı O'dur.
İlim: Allah her şeyi bilmesi demektir.
İrade: Allah her şeyi dileyebilir
Semi: Allah her şeyi işitmesi demektir
Basar: Allah her şeyi görmesi demektir.
Kelam: Allah konuşması demektir.
Kudret: Allah'ın (c.c.) sınırsız güç sahibi olması demektir.
Tekvin: Yaratmak demektir. Yüce Allah (c.c.) kudret ve tekvin sıfatıyla dilediğini yoktan yaratır.

İman: Allah'ın varlığına ve birliğine ve Hz. Muhammed'in getirdiği akidelere kalpten inanmak, dil ile söylemektir.
İnayet: Allah'a sığınmak ,ona güvenmektir.

İnsanı kamil : Olgunlaşmış,nefsini terbiye etmiş insan

Teskiye: Nefis terbiyesi,ruhu arındırma işidir.

Mağruf : Açıkça bilinen iyilikler, kabul edilebilir iyi işlerdir.
Ahde vefa : Nankör olmamak,iyiliği unutmamak

Sıla-i Rahim : Memleketi,eşi dostu, akrabaları ziyaret etmektir.
İlmiyle amil : Bilgisini hayırlı ve güzel işlerde kullanan,laftan çok icraat yapan kimsedir.

Peygamberlerin sıfatları ;

1. Sıdk: "Doğru olmak" demektir. Her peygamber doğru sözlü dürüst bir insandır.

2. Emanet: "Güvenilir olmak" demektir. Peygamberlerin tümü emin güvenilir kişilerdir.

3. İsmet: "Günah işlememek, günahtan korunmuş olmak" demektir. Peygamberler hayatlarının hiçbir döneminde şirk ve de küfür sayılan bir günahı işlemedikleri gibi özellikle peygamberlikten sonra bilerek günah işlememişlerdir. İnsan olmaları nedeniyle günah derecesinde olmayan birtakım ufak tefek hataları bulunabilir.

4. Fetanet: "Peygamberlerin akıllı, zeki uyanık olmaları" demektir.

5.Tebliğ: "Peygamberlerin Allah'tan aldıkları buyrukları ve de yasakları ümmetlerine eksiksiz iletmeleri" demektir.

Namazın farzları:
A-Dışından olan farzları

Hadesten taharet: Abdest almak ve gerektiği hâllerde gusül yapmak

Necasetten taharet: Elbiseninve namaz kılınacak yerin temiz olması

Setri avret: namaz kılacak kişinin vücudunda örtmesi gereken yerleri örtmesi.

İstikbali kıble: namazı Kıbleye yönelerek kılmak.

Vakit: Namaz vaktinin gelmiş olması

Niyet: Kılınacak namaza niyet etmek

B-İçinden olan farzları;

Başlama Tekbir: Namaza "Allahu ekber." diyerek başlamak

Kıyam: Namazda gereken yerlerde ayakta durmak

Kıraat: Kur'an'dan ayetler okumak

Rukü: Secdeye varmadan önce elleri dizlere koyup yere paralel biçimde eğilmek

Secde: Dizleri, elleri, alnı ve burnu yere koyup kapanmak

Kade-i ahir: Namaz sonunda "Ettehiyyatü" duasını okuyacak kadar oturmak

Kaderle ilişkilendirilen kavramlar;

Kader : Yüce Allah'ın her şeyi bilip takdir etmesidir.
Kaza : Kaderin tecelli etmesidir.
Tevekkül : Kulun her türlü önlemi aldıktan sonra gücünü aşan kısımları Allah'a bırakmasıdır. Örneğin, bir çiftçi tarlasını eker,sular,gübreler sonrada ürün bol olsun diye Allah'a dua eder.
Rızık : Allah'ın verdiği ,yaşamın ikamesi için yarattığı her türlü nimet.
Hayır ve şer : İyilikte kötülükte Allah'ın taktirine bağlıdır.Cüz'i irade : İnsanın sınırlı iradesi
Külli irade :Allah'ın sınırsız iradesi

Ahde vefa:İyilikleri unutmamak,dostları arayıp sormak

Sıla-i rahim : Doğup büyüdüğü yerleri ziyaret etmek

Ameli Salih : Güzel iş ve davranışta bulunmak.

İlmiyle amil : Bilgisini hayatına uygulayan

İnsanı kamil : Olgunlaşmış,mükemmelleşmiş insan.

Kadiri mutlak : Her şeye gücü yeten Allah

Hüsnü zan : Olumlu düşünmek,iyi niyetli olmak

Su-i zan : Olumsuz düşünmek,kötü yanını görmek.

Asr-ı saadet : Hz Muhammed'in yaşadığı çağ,dört halife dönemi

Ashabı suffa : Mescidi nebinin yanında kimsesizler için yapılan barınak

Ravza-i mutahhara: Hz. Muhammed'in mescidi nebinin içindeki mezarının özel adı

Ashabı suffe: Hz Muhammet zamanında mescidi nebinin bitişiğine kimsesizlerin kalması için yapılan yerde kalanlara verilen isim. Bu mekana suffe denir

Vakfe: Haccın farzıdır.Arefe günü Arafatta bir süre beklemektir.

Tavaf: Kabe'nin etrafını dolanmaktır.Haccın farzıdır.

İhram: Beyaz dikişsiz hac kıyafeti,haccın farzlarındandır.
Sa'y: Sefa ile Merve tepeleri arasında gidip gelmeye denir.(3 gidiş 4 geliş)

Nisap: Zekât, sadaka-i fıtır ve kurban gibi ibadetler için konulan bir zenginlik ölçüsüdür.
Nisap miktarı: asgarî zenginlik ölçüsü şeklinde de tanımlanabilir. Borcundan ve aslî ihtiyaçlarından fazla olarak bu kadar mala sahip olan kişi dinen zengin sayılır. Böyle bir kişi, zekât veya sadaka alamayacağı gibi; sadaka-i fıtır vermek ve kurban kesmekle de yükümlü olur.

Haceti asliye (temel ihtiyaçlar) : Bir ev ,araba ,kullanılan mutfak gereçleri,giysiler,zanaatkarın alet ve edavatları haceti asliye sayılır, zekatı olmaz.

Sadaka-i câriye: Sürekli sevâba vesîle olan hayır-hasenât (Câmî, mektep, çeşme vb.) anlamına gelmektedir. Bir insan öldükten sonra da amel defterine sevap yazdırmaya devam ettiren iyiliklerdir.

İftar : Akşam ezanı vakti,oruç açma zamanı

İmsak : Sahur vaktinin bittiği vakit,sabah ezanı vakti,oruca başlama zamanı
Kefaret orucu: Bilerek oruç bozanların bir yaptırım olarak 60 gün oruç tutmasının farz olması.

Kaza orucu : Bir özür nedeniyle Ramazan orucunun Ramazan dışında bir zamanda tutamadığı gün kadar tutulan oruç.
Mukim: Oruç tutmakla mükellef olan yolcu olmayan, ikamet halinde olan kimse
Seferi: Yolcu hükmünde olan,bulunduğu yerden 90 km uzağa giden yolcu sayılır,oruç tutmaya bilir,4 rekatlı farz namazları 2 rekat olarak kılar.kalış süresi 15 günü geçerse nereye giderse gitsin mukim sayılır.

Teizm : Yunancada "Tanrı" için kullanılan "teos" kelimesinden türetilen teizm, âlemin yaratıcı sebebi olan ve varlığı mutlak bir Tanrı inancını savunan felsefî düşünceyi ifade eder. Türkçede "Tanrıcılık" şeklinde ifade edilen bu düşünceyi benimseyene teist denilir.

Deizm: Deizm, Latincede Tanrı anlamında kullanılan "deus" kelimesinden türemiş olup teizmle aynı sözlük anlamına sahiptir. Fakat deizm, Tanrı'nın varlığına inanmakla birlikte zamanla Tanrı'nın yaratma dışındaki sıfatlarını reddeden düşüncenin adı olmuştur. Bu düşünceye sahip kişilere de deist denir.

Materyalizm: "Maddecilik" anlamına gelen Latince "materya" kelimesinden türeyen materyalizm; var olan her şeyin maddeden ibaret olduğunu, maddeden bağımsız fizik ötesi bir alanın bulunmadığını iddia eder. Materyalizm; başta Tanrı inancı olmak üzere yaratılış, melek, vahiy, peygamberlik, kutsal kitaplar ve ahiret gibi dinî inançları kabul etmez.

Pozitivizm : Pozitivizm, Fransızcada "gerçek, kanıtlanmış, olumlu" gibi anlamlara gelen "positif" kelimesinden türetilmiştir. Auguste Comte tarafından kurulan Pozitivizm (olguculuk); dini ve metafiziği, insanlığın ilerlemesini engelleyen bilim öncesi düşünce tarzları olarak gören ve sadece modern bilimi temele alan dünya görüşünün adıdır. Pozitivizm, metafizik ile bilim arasına kesin sınırlar koyar. İnancı ve sezgisel olanı bilimsel etkinlik alanından uzaklaştırır. Üzerinde odaklanılması gereken tek bilgi türü olarak bilimsel bilgiyi öne çıkarır. Dinî ve metafizik düşünceye dayanan verilerin yerini sadece akla, gözleme ve deneye dayalı pozitif bilginin almasını öngörür.

Sekülarizm : Latincede "dünyevileşme" anlamına gelen sekülarizm; hukuki konularda, toplumu ilgilendiren sosyal kararlarda ve siyaset biliminin işleyişinde din merkezli görüşlerin tamamını reddeden düşüncedir. Sekülarizm, dinî otoritenin günlük hayatı ilgilendiren konularda esas alınacak bir irade olmadığını ifade eder. İnançtan kaynaklanan düşünceleri dünya işlerine karıştırmama anlamına gelen sekülarizm, dünyevileşme hareketi olarak da bilinir.

Agnostisizm : Sözlükte "bilinmezcilik ya da bilinemezcilik" anlamına gelen agnostisizm, insanların mutlak bilgiye ve hakikate ulaşamayacağını ifade eder. Özellikle Tanrı hakkında kesin bilgi elde etmenin mümkün olmadığını savunan felsefi yaklaşımın adıdır. Pozitivist ve materyalist akımların dayanak noktalarından birisi olarak kullanılabilen bir akımdır.

Ateizm: Ateizm veya tanrıtanımazlık, Yunanca'da olumsuzluk bildiren "a" ön ekiyle Tanrı anlamına gelen teizmin birleşiminden oluşan ve Tanrı'nın var olmadığı inancına dayanan felsefe akımıdır.

Nihilizm: "Hiççilik" şeklinde Türkçeye tercüme edilen nihilizm, hayatın anlamını boşluk, hiçlik, anlamsızlık gibi kavramlara indirger. Bu bakış açısının etkisiyle varlık, bilgi ve değer alanında olumsuz yaklaşımları öne çıkarır. Anlam, değerler, inançlar, ahlak, siyaset, düzen gibi kavramları yerinden ederek bunları geçersiz kılmaya çalışan; felsefi, sosyal, siyasi, ahlaki tutumları ifade eden yönelişe nihilizm denir. Felsefi yönden hiçbir gerçek kabul etmeyen, sosyal yönden var olan toplum düzenini benimsemeyen, siyasi yönden her türlü otoriteyi reddeden, ahlaki yönden hiçbir değeri tanımayan kişilere nihilist denir.

İslamofobi : Kişinin bağlı olduğu ulus ya da ırkın üstünlüğüne inanarak onun dışında kalan toplulukları aşağı ve hor görmesine dayanan tutum ve davranışa ırkçılık denir. Irkçı düşünce farklı etnik ve dini kökenlere sahip kişilerin hayatta dezavantajlı konuma düşmesine neden olur. Irkçılığın günümüzdeki yansımalarından birisi de farklı kültürlere ve dinlere mensup insanların gündelik hayatta psikolojik ve sosyal şiddete maruz kalması şeklinde gerçekleşir. Günümüzde Batı dünyasında bu şiddetten olumsuz şekilde etkilenenler Müslümanlardır. İslamofobi, İslam'dan ve Müslümanlardan gerekçesiz şekilde korkulması anlamını taşır.

İbrani: Filistin bölgesinde göçebe olarak yaşayan Yahudilerin ismidir. Yahudilere bu ad, Filistin bölgesinde yaşayan yerli halk tarafından verilmiştir.

İsrail: Hz. Yakub'un (a.s.) sıfatıdır. Hz. Yakub'un (a.s.) oğullarına ve onların soyundan gelenlere de İsrailoğulları denilmiştir. İsrail ismi Yahudiler için günümüze kadar kullanılmaya devam etmiştir.

Yahudi: Hz. Yakub'un (a.s.) 12 oğlundan dördüncüsünün ismi Yahuda'dır. Yahudi ismi de Hz. Yakub'un (a.s.) oğlu Yahuda'nın isminden türetilmiştir. Başka bir görüşe göre Filistin'in güneyinde kurulan Yahuda krallığından dolayı İsrailoğulları, Yahudi adını almıştır.

Musevi: Yahudi dininin peygamberi olarak kabul edilen Hz. Musa'ya (a.s.) izafeten Yahudilere Musevi, dinlerine ise Musevilik denilmiştir.

Kabir Hayatı - Berzah : Sözlükte "iki şey arasındaki perde, engel" anlamına gelen berzah, dinî terim olarak ölümden sonra başlayıp mahşerdeki dirilişe kadar devam edecek olan kabir hayatına denir. Dünya hayatı ile ahiret hayatı arasındaki bir geçiş dönemini ifade eder.

Kıyamet: Kıyamet "dikilmek, ayağa kalkmak, durmak ve canlıların Allah Teala'nın huzurunda saygıyla duracakları gün" anlamlarına gelir.25 Kıyamet; Kur'an-ı Kerim'de, bazı ayetlerde dünya düzeninin bozulması ve dünya hayatının sona ermesi olarak tanımlanırken26 bazı ayetlerde de insanların Allah Teala tarafından diriltilmeleri, mahşer yerinde toplanmaları anlamında kullanılır

Ba's: "Öldükten sonra tekrar dirilmek" anlamına gelen ba's, ahiret hayatının evrelerinden biridir.

Haşir Allah: Teala'nın insanları diriltip dünyada iken yaptıkları işlerden hesaba çekmek üzere toplamasına haşir, toplanma yerine de mahşer denir. Mahşer : Ahirette tüm insanların toplanacağı alan

Mizan : Günah ve sevapların konulacağı tartı.

Sırat köprüsü : Ahirette herkesin geçmeye çalışacağı,günahkarların geçemeyeceği köprü.

Hesap: Mahşerde toplanan insanlar muhakeme edilecekler, insanlara sualler sorulacak ve herkes dünyada yaptıklarının hesabını verecektir. Dünya hayatında yapılanlar, görevli melekler tarafından amel defterlerine kaydedilir. Hesap günü herkesin defteri kendisine teslim edilecektir.

Cennet: Sözlükte "bitki ve ağaçlarla örtülü yer, bahçe" anlamlarına gelen cennet, iman edip salih amel işleyen müminlerin ebedî olarak kalacakları ve içinde çeşitli nimetlerin bulunduğu mükâfat yurdu demektir.

Cehennem : Sözlükte "derin kuyu" anlamına gelen cehennem, dünya hayatında Allah Teala'ya iman etmeyenlerin ve O'nu inkâr edenlerin sürekli kalacağı yer olarak tanımlanır.

Araf : Cennet ve cehennem arasında kalan bölge.

Farz-ı kifaye: Dinen sorumlu sayılan kimselerden bazılarının yapmalarıyla diğerlerinden sorumluluğun kalktığı fiiller ve emirlerdir.

Müsamahakâr Olmak: "Bağışlamak, ayıplamamak, kolaylık göstermek" gibi anlamlara gelen müsamaha; insanların küçük hatalarını düzeltmelerine fırsat vermek ve onları anlayışla karşılayabilmektir.

Mütevazı Olmak: Sözlükte "alçak gönüllü olma, kibirlenmeme, gösterişsiz olma, yumuşak huylu" gibi anlamlara gelen tevazu; kibrin karşıtı olarak kullanılır. Ahlaki bir kavram olarak tevazu; Yüce Allah'ın (c.c.) emirlerine gönülden ve içtenlikle bağlı olma, insanın kendisinin de yaratılmış olduğunu bilerek insanlara karşı büyüklenmemesi anlamlarına gelmektedir.

Hatemü'n-nebiyyîn: "Peygamberlerin sonuncusu, kendisinden sonra kesinlikle peygamber gelmeyecek olan" anlamında Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sıfatı.

Tebliğ:Yüce Allah, insanlara doğru yolu göstermeleri, emir ve yasaklarını onlara bildirmeleri için her topluma peygamber göndermiştir. Peygamberler de Allah'tan (c.c.) aldıkları bilgileri eksiksiz olarak insanlara ulaştırmışlardır. Allah (c.c.) tarafından peygamberlere verilen bu göreve tebliğ denir.

Tebyin: Sözlükte "bir şeyin açığa kavuşması, açıkça söyleme, anlaşılır bir dille açıklama(açıklamak)" anlamına gelir.

Teşri : Teşri kavramı sözlükte "hüküm koyma, yasama" gibi anlamlara gelir. İslam dininde hüküm koyma yetkisi, Allah'a (c.c.) ve Hz. Peygamber'e aittir.

Temsil: Temsil sözlükte "simge, örnek olma, belirgin özellikleri ile yansıtma, birinin veya bir topluluğun adına davranma" gibi anlamlara gelir.

Üsve-i hasene: "İnanç, ibadet ve ahlak başta olmak üzere hayatın her alanında Müslümanların kendilerine örnek almaları gereken tek ve en güzel model" anlamında Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sıfatı.

Hadis ve Sünnet: Sünnet kavramı sözlükte "âdet, karakter, tavır" gibi anlamlara gelir. Terim olarak ise Hz. Muhammed'in (s.a.v.) söz, fiil ve takrirlerini içeren örnek davranışlarına sünnet denir. Hz. Peygamber'in sözleri anlamına gelen hadis kelimesi de sünnet kelimesi ile eş anlamlı olarak kullanılan bir terimdir.

Kütüb-i sitte Hadislerin toplanılmasına hicri ikinci asırda başlanılmıştır. Toplanılan hadisler ise konularına göre sınıflandırılmış ve hadis kaynakları oluşturulmaya başlanmıştır. Üçüncü asırda hadis kitapları çoğalmış ve bunlardan bazıları ön plana çıkmıştır. Günümüze kadar ulaşan bu eserlerden en bilinen altı tanesine Kütüb-i sitte (altı kitap) denir

Hidayet: "Güzel ve yumuşak bir şekilde yol göstermek" anlamına gelen hidayet , Allah'ın (c.c.) insana dünya ve ahirette huzurun kaynağı olan yolu göstermesidir. Dinî kavram olarak Allah'ın (c.c.) insanlara akıl, düşünme, öğrenme, hatırlama gibi yetenekler vermesi ve insanların da bunları kullanarak doğru yolu bulmasıdır.

İhsan: İhsan sözlükte "iyilik etme, iyi ve güzel davranma, bağışlama, ikram etme" anlamlarına gelir. Dinî kavram olarak ise insanın daima Allah'ın (c.c.) huzurunda olduğunu bilmesi ve O'nu görüyor gibi yaşamasıdır.

İhlas İhlas sözlükte "samimiyet, içtenlik ve karşılıksız sevgi" anlamlarına gelir. Dinî kavram olarak ise insanın bütün söz, davranış, inanç ve ibadetlerinde yalnızca Allah'ın (c.c.) rızasını gözetmesi anlamlarına gelir.

Takva: Takva, sözlükte "bilinçli davranma, uyanık ve dikkatli olma, sakınma" anlamlarına gelir. Dinî kavram olarak Yüce Allah'a iman edip dinin emir ve yasaklarına uyarak Allah'a (c.c.) karşı gelmekten sakınmak; dünya ve ahirette insana zarar verecek inanç, söz ve davranışlardan uzak durmak anlamlarına gelir. Aynı zamanda takva haramlardan sakınmak, dinen şüpheli olan durumları ve dinin kötü gördüğü şeyleri terk etmektir.

Sırat-ı Müstakim: Kur'an-ı Kerim'in birçok ayetinde geçen sırat-ı müstakim ifadesi, "yol" anlamına gelen sırat kelimesi ile "doğru, doğruluktan şaşmayan" anlamına gelen müstakim kelimelerinin birleşmesinden oluşur. Sırat-ı müstakim, Allah'ın (c.c.) gösterdiği dosdoğru yol ve İslam dini anlamlarında kullanılır.

İfrat-Tefrit: İfrat-Tefrit İfrat, söz ve fiillerde ileri gitmek, tefrit de gevşek ve ihmalkâr davranmaktır.

Cihat :Cehd kelimesi ile aynı anlama gelen cihat, söz ve fiille bütün kuvvetini harcayarak çalışma, yorulma, aşırı gayret etme anlamına gelir. Dinî kavram olarak ise İslam dininin insanlığın huzuru ve güzelliği için koymuş olduğu ilkelere uygun davranmak amacıyla çalışma ve gayret sarf etme anlamına gelmektedir.

Salih Amel: Salih amel sözlükte "iyi, güzel, yararlı iş ve davranış" anlamına gelir. Dinî kavram olarak Allah'ın (c.c.) rızası uğrunda inanç, ibadet ve ahlakla ilgili konularda yapılan her türlü güzel iş ve davranışta bulunmaya ve Allah'ın (c.c.) yasaklarından kaçınmaya denir.

Vahiy; Allah'ın (c.c.) melek aracılığıyla peygamberlere, onların da insanlara bildirdiği, hayatın hangi ilkelere göre yaşanacağını ve nelere uyup nelerden sakınılacağını bildiren ilahî bilgiler ve bu bilgilerin gönderiliş tarzıdır. Dinin ilkeleri tamamıyla haber

Mütevatir Haber: Yalan üzere birleşmeleri aklen mümkün olmayan toplulukların aktara geldiği haberlere mütevatir haber denir. Bu haberler nesilden nesile kesintisiz nakledilenhaberlerdir.

Akl-ı selim: İnsanın doğru karar vermesini sağlayan, herhangi bir olumsuzluktan veya ortamın kötülüğünden etkilenmeyen, yaratılışındaki temizliğini ve safiyetini koruyan akıldır.

İnanç, sadece bir dine bağlılık değil bağlanmama şeklinde de ortaya çıkan kabullere denir. Gündelik hayatın yanında felsefi, bilimsel, tarihî, sosyolojik, dinî veyaideolojik inanç sistemleri olabilir.

Akide (çoğulu akaid) her türlü inanışı ifade etse de dinin inanç sistemleri için kullanımı yaygınlık kazanmıştır. Hıristiyan akidesi veya İslam akaidi gibi. Akaid inanılan şeyler, akideler, dinî inançlar, gönülden bağlanılandüğüm atmışçasına kesinlikle inanılan şeyler, itikatlar demektir.

Uluhiyyet: İlahlık, tanrılık, ibadet edilen varlık ve mabut. İslam'a göre uluhiyyet makamı sadece Allah'a (c.c.) aittir.

Ubudiyyet: Kulluk, itaat, boyun eğme, ibadet etme. Allah'ın (c.c.) rızasını elde edebilmek için emirlerini içtenlikle yerine getirip yasaklarından kaçınmak.

Fıtrat: Yüce Allah'ın, tüm varlıkları kendi varlığını ve birliğini tanıyabilme gücü ve yeteneği ile yaratması, Haniflik, tevhid ve İslam inancıdır. İnsanın yaratılışında bulunan ve hayatı anlamlandırma çabalarına yön veren, çalışmakla elde edilemeyen ve inanmayı da içeren, insanın doğuştan getirdiği yetenektir.

İman, kelime itibariyle bir kimsenin şüphe duymaksızın bir şeyi kabul etmesi, doğrulaması, onaylaması ve tasdik etmesi anlamına gelir. Ayrıca güven vermek, güvenlikte olmak, içten ve yürekten inanmak gibi anlamları da vardır. Dinî terim olarak iman; Allah'ın (c.c.) bir ve tek olduğuna ihlasla (samimiyetle) inanıp Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliğini kabul etmek, onun Kur'an-ı Kerim aracılığıyla getirdiklerine inanmak ve bunlara teslim olmaktır.

Mükellef : Dinin emirlerini yerine getirmek ve yasaklarından kaçınmakla sorumlu tutulan kimseye denir.

Farz: Farz kelimesi; belirlenmiş, kesinleştirilmiş şey, pay, nasip gibi anlamlara gelir. Terim olarak ise dinin mükelleften yapılmasını kesin ve bağlayıcı şekilde istediği iş ve davranışlar anlamındadır.

Vacip: Vacip kelimesi sözlükte yapılması gerekli, zorunlu olan anlamına gelir. Terim olarak ise yapılması farz seviyesinde olmayan fakat sünnetten daha kuvvetli olan dinî hükümler anlamında kullanılmıştır.

Sünnet:Sünnet kelimesi sözlükte yol, âdet, gidişat, huy, karakter, tavır, davranış gibi anlamlara gelir. Terim olarak ise Hz. Peygamber'in farz ve vacip dışında yaptığı veya yapılmasını tavsiye ettiği davranışlar anlamındadır.

Sünnet-i müekkede: Hz. Peygamberin farz ve vacibin yanı sıra devamlı yaptığı, çok az terk ettiği iş, davranış ve ibadetlerdir.

Sünnet-i gayr-i müekkede: Hz. Peygamberin bazen yapıp bazen terk ettiği iş, davranış ve ibadetlerdir.

Mendup: Mendup kelimesi sözlükte istenen, arzulanan, kendisine çağrılan şey demektir. Terim olarak ise dinen yapılması kesinve bağlayıcı olmaksızın istenen ve terkedilmesi kınanmayan işleri ifade eder.

Caiz: 1. Serbest ve geçerli olma. 2. Din, yasa, örf, âdet ve törelere göre yapılmasında sakınca olmayan; işlenmesine izin verilen şey. 3. İslam'da, yapılması veya yapılmaması konusunda emir bulunmayıp kişinin isteğine bırakılan, işlenmesinden dolayı bir mükâfat veya işlenmemesinden dolayı da bir cezayı gerektirmeyen davranışlar, mubah.

Mubah Mubah kelimesi sözlükte açığa çıkan, açıklanan, serbest bırakılan şey demektir. Dinî bir terim olarak ise mükellefin yapıp yapmamakta serbest bırakıldığı fiiller anlamına gelir.

Haram: Haram kelimesi sözlükte yasaklanmış yer, koruluk, yasak bölge gibi anlamlara gelir. Dinî bir terim olarak ise Allah'ın (c.c.) kesin olarak yasakladığı söz ve davranışlardemektir.

Mekruh: Mekruh; İslam'a göre haram olmadığı halde istenmeyen, hoş görülmeyen söz ve davranışlardır. Mekruhtaki yasaklık haramdaki kadar kesin ve bağlayıcı delillere dayanmaz. Ancak bu durum, mekruhun işlenebileceği anlamına da gelmez.

Örf: Bir toplumda uygulana gelen ve nesilden nesile aktarım yoluyla devredilen değer ve davranışlardır.

Âdet ise: bir önceki nesilden görüldüğü şekliyle tekrarlanan toplumsal alışkanlıklardır. Örf ve âdetler bir toplumun duygu, düşünce, tutum ve davranışlarını belirleyen yazısız kural ve uygulamalardır.

Hikmet: Bilgelik, yerindelik, isabet etmek ve uygunluk anlamlarına gelen hikmet temel değerlerden biridir. Hikmet, derin anlayış sahibi olma, dinin inceliklerini bilme anlamı bakımından fıkıh kavramıyla alakalıdır.

İffet: İffet haramdan uzak durma, kötü söz ve işlerden kaçınma anlamlarına gelir. İnsanların ahlak kurallarına bağlı kalarak namusunu, şerefini ve haysiyetini koruması yanında nefsin aşırı istekleri karşısında ölçülü davranması iffet kapsamında değerlendirilir.

Şecaat: Şecaat, yiğitlik, kahramanlık, cesaret gibi anlamlara gelmektedir. İslam dini, Müslümanların canlarını, mallarını, namuslarını, vatanlarını ve dinlerini korumak için cesur davranmalarını ister.

Kültür: toplumların sahip olduğu maddi ve manevi değerlerin bütünüdür. Kültürün maddi unsurları, çoğunlukla günlük yaşamla ilgilidir ve toplumların maddi ihtiyaçlarını karşılar.
Medeniyet: Arapçada yerleşik olmak ve şehirli bir hayat tarzı yaşamak gibi anlamlar içerir. Medeniyet, farklı kültürlerin bir araya gelmesiyle oluşur ve evrensel bir nitelik taşır. Örneğin; Türk, Fars ve Arap kültürü birbirlerinden farklı olsa da her biri İslam medeniyetinin bir parçasıdır.

Fıtır (fitre): Gücü yeten Müslümanların sağlıklı olmalarının bir şükrü olarak ramazan ayının sonuna kadar fakirler ödemekle yükümlü oldukları sadaka.

İkrar: Saklamayıp doğruca söyleme, açıkça söyleme, bildirme. Benimseme, onama, kabul, tasdik.

İnfak: 1. Karşılıksız yardım, sadaka verme. 2. Zekât. 3. Kişinin kendisi, ana ve babası, çocukları ve eşi için yapmış olduğu her türlü meşru harcama. 4. Allah'ın (c.c.) rızasını kazanmak için insanın kendisine verilen malların şükrünün bir göstergesi olarak onun emrettiği yerlere harcama yapması, bağışta bulunması.

İtidal: 1. Aşırı olmama, ılımlılık, ölçülülük, dengelilik, soğukkanlılık. 2. İnsanın yaratılış amacına uygun hareket etmesi, hayatının her anında Kur'an-ı Kerim'i ve Hz. Peygamber'i örnek alarak yaşamayı prensip edinmesi.
İtikat: İnanmak, doğruluğuna kalben kararlı olmak; gönülden tasdik ederek inanmak ve zihnin kesin olarak hüküm verdiği şey.

Taassup: Bağnazlık, aşırı taraftarlık, tutuculuk, körü körüne bağlılık, fanatizm. tahkiki iman: Hakikate, delile, tefekküre dayanan iman.

İbadet: İbadet, Allah'a (c.c.) gönülden isteyerek yönelmek, tapmak, boyun eğmek ve itaat etmektir. Türkçemizde kullanılan kulluk etmek deyimi de aynı anlama gelir.
Tövbe, insanın, bilerek veya bilmeyerek yaptığı hata, kusur, büyük ve küçük günah-larından dolayı pişman olup bir daha aynı günahları yapmamaya karar vererek vazgeçmesidir.

el-Emin" (doğru, güvenilir)doğruluğundan ve samimiyetinden şüphe edilmeyen karaktere sahipti.

Âlim: Allah'ın (c.c.) kitabı başta olmak üzere Hz. Peygamber'in hadislerini ve sünnetini bilen, diğer İslami ilimlerden gerektiği şekilde haberdar olup ileri seviyede bilgi birikimine ulaşan kimse.

İstişare: Herhangi bir konuda doğruyu bulmak için sahasında güvenilir bir uzmanın görüşüne başvurulmasıdır.
Sanat: Arapça'da kelime olarak "yapmak, etmek", "işinde mahir olmak" anlamlarına gelir. Terim olarak ise sanat "maddî veya zihnî bir iş ve çabada izlenen düzenli ve özel yol, yöntem" diye tarif edilmiştir.

Hat: Hat sanatı Arap harflerinden doğarak İslam medeniyetinde müstakil ve olağanüstü bir - konum kazanan güzel yazı (hüsnühat) sanatıdır. Arapça "yazı, çizgi; çığır, yol" gibi manalara gelir

Tezhib: Arapça "zeheb (altın)" kelimesinden gelen tezhib, altınla süslemek anlamına gelir. Bir çeşit kitap süsleme sanatıdır. Tezhib alanının sanatçılarına "müzehhib" denir. Minyatür, bir tür resim sanatıdır.

Minyatür: sözlük anlamı ile "yazma kitaplara - yapılan küçük, renkli ve ince işlenmiş resim, nakış; bir şeyin küçük benzeri veya kopyası" gibi anlamlara gelir. Minyatür sanatının sanatçılarına "nakkaş", atölyelerine de "nakkaşhane" denilmektedir.İslam dünyasında resim denilince minyatür akla gelir.

Ahlak: kelimesi, Arapça 'hulk' kelimesinin çoğuludur. Hulk, 'tabiat, mizaç, huy ve karakter gibi anlamlara gelir.

Terbiye: Arapça bir kelime olup, ıslah etmek, düzene koymak, idare etmek, eğitmek, gözetmek anlamlarına gelir. Yüce Allah'ın isimlerinden olan "Rab" ile ilgilidir.

İftira: bir kimseyi asılsız olarak suçlamak, ona gerçekte olmayan kötülük ve kusur isnat etmektir.

Mahremiyet ihlali: İslami literatürde buna tecessüs denir. Bu kavram insanların gizli hallerini, ayıp ve kusurlarını araştırmak demektir.

Gıybet: bir insanın arkasından hoşlanmadığı şekilde konuşmak, bunu başkalarına aktarmaktır.

Haset: kıskançlık ve çekememezliktir. Bir kimsenin sahip olduğu imkanları kıskanmak, bu imkanların ortadan kalkmasını istemek anlamına gelir.

Suizan: Zan kesin olmayan bilgiye dayalı hüküm vermektir. İslam bilginleri zannı iki kısma ayırmışlardır: Suizan ve hüsnüzan. Suizan bir kişi hakkında kötü düşünmek ve kötü kanaate sahip olmaktır. Hüsnüzan ise insanlar hakkında iyi düşünmektir.

İsraf: İsraf genel olarak tutum ve davranışlarda ölçü dışına çıkmaktır. Yaygın olarak maddiolanakları gereksiz yere tüketmek ve savurganlık anlamında kullanılır.

Din: Allah (c.c.) tarafından vahiy yoluyla gönderilen, insanları kendi özgür iradeleriyle iyiye ve doğruya yöneltmeyi amaçlayan ilahi kurallar bütünüdür.

Mezhep: dinin anlaşılması ve uygulanmasıyla ilgili olarak zamanla ortaya çıkan fikrî ve beşerî oluşumların genel adı olmuştur.

Fırka: kelimesi (çoğulu fırak) sözlükte "ayırmak, bölmek; açıklayıp hükme bağlamak" mânalarına gelen fark kökünden isim olup insanlar arasından ayrılmış belli bir grup ve topluluğu ifade eder.

Ehl-i Sünnet: Hz. Peygamber ile sahabenin, dinin temel konularında takip ettikleri yolu benimseyenleEhl-i Sünnet olarak tanımlanmıştır.

İcmâ: İslam âlimlerinin dinî bir meselenin hükmü üzerinde fikir birliği etmelerini ve bütün Müslümanların ortaklaşa benimsedikleri dinî hükümleri ifade eden dinî delil.
Kıyas: Fıkıhta, "hakkında açık hüküm bulunmayan bir meselenin hükmünü, aralarındaki ortak özelliğe veya benzerliğe dayanarak hükmü açıkça belirtilen meseleye göre belirlemek" anlamına gelir.

asr-ı saâdet: Hz. Peygamber'in yaşadığı devir hakkında kullanılan bir terim.

batıl : Fânî, geçici, devamlı olmayan, yok olan. Dinin özünde olmayan, sonradan uydurulan şeyler

erdem : 1. Ahlakın övdüğü iyi olma, alçak gönüllülük, yiğitlik, doğruluk vb. niteliklerin genel adı, fazilet 2. İnsanın ruhsal olgunluğu.

fazilet : Olgunluk, erdemlilik, üstünlük, değer, kıymet.

Fetva : Herhangi bir işin dîne (İslamiyet'e) uygun olup olmadığına dâir İslam âlimleri tarafından verilen cevap.

hayâ : Utanma, çekinme anlamına gelir.
Ahlak kavramı olarak, kınanma endişesiyle, kurallara aykırı davranmaktan kaçınma ve bunu sağlayan duygu.

İçtihat : Yasada veya örf ve âdet hukukunda uygulanacak kuralın açıkça ve tereddütsüz olarak bulunmadığı konularda, yargıcın veya hukukçunun düşüncelerinden doğan sonuç. İçtihat yapan kişiye müçtehit denir.

İnfak : Allah'ın hoşnutluğunu kazanma amacıyla kişinin kendi servetinden harcamada bulunması, ihtiyaç sahiplerine aynî ve nakdî yardım etmesi.

Münafık : Kalbi ile inanmadığı halde dili ile inandığını söyleyerek mümin görünen kimse.

Rivayet : Bir şeyi haber vermek veya haber verilen şey. Nakletmek, bildirmek.

Seciye : Yaradılış, huy, karakter.

sünnetullah: Allah'ın (c.c.) evren ve evrenin içindeki canlı cansız tüm varlıklar ile ilgili koyduğu kurallar, değişmez yasalar.

Şer : Kötü, fena, kötü iş, bela, musibet.

Tasavvuf : Yün giymek, saf olmak anlamına gelen tasavvuf, kötü huyları terk edip, güzel huylar edinmektir. İslam'ın ahlaki yorumunu esas alan ilim dalı.

Mektep: Mektepler, bugünkü anlamda ilkokul seviyesinde okuma yazma eğitimlerinin verildiğiokullardır.

Daru'l-kurra: Daru'l-kurra; Kur'an öğretilen ve hâfız yetiştirilen mekteplerin, kıraat eğitimi yapılan medrese veya bölümlerin genel adıdır.

Daru'l-hadis Hadis ilimlerinin öğretildiği ve hadis ilimlerinde uzmanların yetiştirildiği yükseköğretim kurumlarıdır.
Beytü'l-hikme: Beytü'l-hikme, İslam medeniyetinde yüksek seviyede ilmî araştırmalar ve tercüme faaliyetlerinin yapıldığı eğitim kurumlarıdır.

Rasathane: Rasathane, astronomik gözlemler yapmaya yarayan özel bina ve evlere denir.

Kelam: İslam dininin inanç esaslarını ayet, hadis ve aklı kullanarak açıklayan, yorumlayan, ispat eden ve başka dinve inançlardan gelebilecek eleştirilere karşı savunan bilim dalıdır.

Fıkıh: İbadetleri ve sosyal hayatla ilgili yaşam kurallarını, Kur'an ve sünnetten deliller bularak inceleyen bilim dalıdır.

Tasavvuf; sözlükte, saf olmak ve ilk safta bulunmak gibi anlamlara gelir. Tasavvufu benimseyen kimselere sufi denir. Terimolarak ise; İslam'ı, kulluğun gerektirdiği şekildeahlak esasları ve nefis terbiyesi üzerinde yoğunlaşarakyaşama biçimi olarak tanımlanır.

Züht: Ahirete yönelmek için dünyadan el etek çekmek. Elde mevcut olsa bile gönülde mal mülk sevgisine yer vermemek.

Fakr: Dervişlik, salikin hiçbir şeye sahip olmadığının şuurunda olması, her şeyin gerçek malik ve sahibinin Allah (c.c.) olduğunu idrak etmesi.

Halvet: Uzlet, inziva, yalnızlık, tek başına yaşamak topluma karışmamak.

Sufi: Mutasavvıf, derviş, eren gibi anlamlara gelir.

İhsan: Allah'a (c.c.), O'nu görüyormuş gibi ibadet etmektir.

İhlas: Samimiyet, içtenlik, tutum ve davranışlarınızda sadece Allah'ın rızasını gözetmek, sözün öze uymasıdır.

Zikir: Anmak, hatırlamak. Allah (c.c.) kelimesini veya "lailahe illallah" cümlesini söylemek ve tekrarlamaktır.

İrfan: Marifet, keşf, ilham, sevgi, manevi ve ruhi tecrübe ile elde edilen bilgi, tecrübi bilgidir.

Zahid: Dünyadan yüz çevirip, dinin emirlerine titizlikle riayet eden, takva sahibi ve mala, mülke değer vermeyen kişi.

Tezkiye: Temizlenme. Nefsi manevi kirlerden arındırma, kusurlardan arıtıp temiz duruma getirme.

Seyr-u Sülûk: Bir tarikata girme, intisap etme ve o tarikatın gereklerini yerine getirerek manevi bakımdan yol alma.

Mâsîva: Allah'ın (c.c.) zatı dışındaki bütün varlıklar. İnsanı Allah'tan (c.c.) uzaklaştıran her şey.

Marifet: Bilgi. Varlıkların hakikatini ve ilahi sırları tefekkür ve ilham yoluyla kavrama, gerçeği bilme.

Alevilik kavramı: sözlükte; Ali'ye mensup, Ali'ye ait, Ali taraftarı gibi anlamlara gelmektedir. İslam kültürüne ait bir kavram olarak ise Alevilik; Hz. Muhammed'in (s.a.v.) vefatından sonra Hz. Ali'nin (r.a.) halife olması gerektiğini savunan, onu sahabilerin en üstünü olarak kabul eden anlayıştır.

Cemle ilgili 12 Hizmet

1. Mürşit (Dede): Alevilik-Bektaşilikte, görev itibariyle Hz. Muhammed, Hz. Ali ve Hacı Bektaş Veli'yi temsil eder. Cem erkânının başkanlığını yapar. Cenaze, musahiplik, nikâh, ad koyma ve sünnet törenlerini yönetir.
2. Rehber: Yola girmek isteyenleri hazırlar, yol gösterir. Mürşidin en yakın yardımcısıdır.
3. Gözcü: Rehberin yardımcısıdır. Cemin sessiz ve sakinlik içinde geçmesini sağlar. Cemin bekçisidir.
4. Çerağcı (Delilci): Cemevinde bulunan aydınlatma araçlarını yakar. Buhurdanlıkları ve mumları hazırlar.
5. Zakir (Âşık): Cemde tevhit, düvazde imam, mersiye, semah, nevruziye söyler.
6. Süpürgeci (Ferraş): Cemevinin temizliği ile meşgul olur.
7. Meydancı: Cemevinde semahserleri kaldırır. Postları yerine dizer.
8. Niyazcı: Kurbanları tekbir getirerek keser. Gelen lokmaları alır ve lokmaların dağıtımını sağlar.
9. İbrikçi: Cemde mürşidin ve cem erenlerinin abdest almalarını sağlar.
10. Kapıcı: Ceme gelen erenlerin evlerinin güvenliğini sağlar.
11. Peyikçi: Cem olacağını tüm canlara duyurur.
Sakacı: Cemevinde şerbet, saka suyu gibi şeylerin dağıtımını sağlar.

Musahiplik

Sözlükte "kardeş tutmak, kardeş edinmek" anlamlarına gelen musahiplik Alevilik- Bektaşilikte evli olan iki kişinin aileleriyle birlikte, kurban keserek hayat boyu yol kardeşi olmaya Hakkın ve halkın huzurunda ikrar verip kardeş olmasıdır.

Semah

Alevilik-Bektaşilikte en çok önem verilen uygulamalardan biri de semahtır. İlahî aşkı ruhunda duymak anlamına gelen semah, o aşkla Allah'ın (c.c.) güzel isimlerinden herhangi birini anarak ayakta dönerek yapılır.

Gülbank

Alevilik-Bektaşi kültüründe dua, gülbank olarak adlandırılır. Gülbank; Allah'a (c.c.) sığınma, ondan af dileme, dua edip ona yakarma amacıyla okunur. Genellikle kısa ve ahenkli cmlelerden oluşan dualardır.